BÁCSORSZÁG

Vajdasági honismereti szemle

2007/2.
(41. szám)

Az állomásfőnök otthona*

Torjay Valter, Szombathely

Néhány éve, jártamban-keltemben benéztem kedvenc antikváriumomba, mely csaknem szemközt található szülővárosom büszkeségeivel, a szombathelyi székesegyházzal és püspöki palotával.

Szinte minden alkalommal megnézem ilyenkor az üzlet egyik rejtélyes sarkában lévő papírdobozt, a régi fotográfiák lelőhelyét. Így volt ez most is.

Örömömre gyönyörű, nyilvánvalóan egyazon helyről származó, a XX. század legelejére datálható enteriőrképeket leltem. Aztán fokozatosan rájöttem arra, hogy az anyaghoz más témájú, de ugyanonnan származó, egyéb felvételek is taroznak. Igaz ugyan, hogy néhány darabot (pl. egy vár fényképét) elvitték előlem, de összességében sikerült fokozatosan a sorozat túlnyomó többségét felvásárolni. A formátum, az előhívás módja, sőt ismétlődő helyszínek és személyek megkönnyítették a gyűjtemény darabjainak kiválasztását a többi fotográfia tengeréből. A puha lapra készült barnás, néha szürkés árnyalatú felvételek kiváló állapotban maradtak fenn, dicsérve az előhívó szakmai tudását és a tárolás körülményeit. Ragasztás nyoma nincs a képek hátulján, de sajnos munkámat segítő feliratokra sem akadtam. Elképzelhető, hogy egy néhai album szétszóródott darabjai kerültek tulajdonomba. Természetesen azonnal felmerültek bennem a *ki*, *mikor* és *hol* kérdései.

A lapokat rakosgatva valóságos kis univerzum tárult a szemem elé: falusi házak, mezők, legelő csorda, malom, egy folyót átszelő komp és ácsolt fahíd, béresek, ünneplőbe öltözött aratólány, mezei úton közelgő, várandós parasztasszony, kisfiával.

A fotók másik fele azonban nyilvánvalóan családi illetőségű: keménykalapos úriember, polgári ruhás kislány a szabadban, egy állomás, mégpedig a légrádi, az állomásfőnök öt, hűséges emberével az épület bejárata előtt, majd vidám ünneplésük, feltehetően a szolgálati irodában.

A vasútállomás télen. 1900-as évek eleje

Az állomásfőnök és munkatársai. 1900-as évek eleje. *(A szerző tulajdona)*

Állatok szállítása, talán a Murán. Az állomással szemben állítólag komp is volt. 1900-as évek eleje

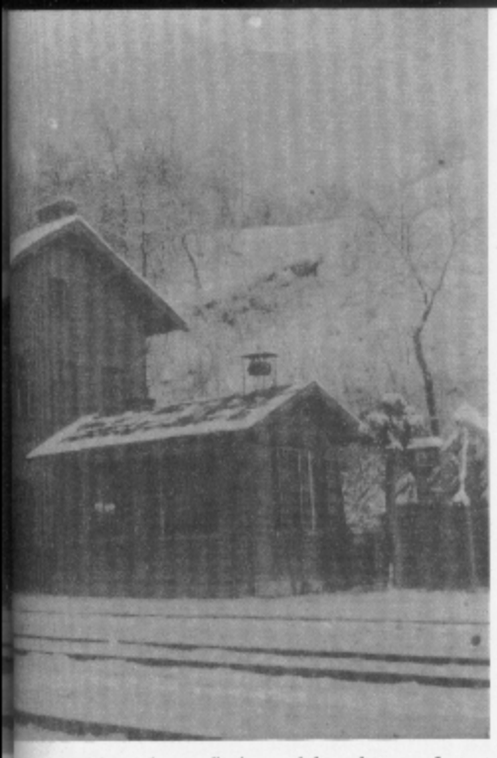

Még bensőségesebb hangulatot áraszt az a néhány felvétel, ahol az állomásfőnököt családja körében, otthonában láthatjuk, s van a fotóknak egy csoportja, mely kizárólag a lakást mutatja be, személyekkel, vagy azok nélkül. Természetesen ezek tanulmányom számára a legértékesebb dokumentumok.

Nyilvánvaló, hogy a felvételek központja a középkorú, bajuszos, jellegzetes arcú úriember, az állomásfőnök. A fotók pedig azt sugallják, hogy a képek zömét vagy ő, vagy pedig közeli családtagja készíthette. Aligha hív az ember ugyanis hivatásos fényképészt kutyája többszöri megörökítésére.

Hasonló, színvonalas fotóamatőrizmussal már találkoztam kutatásaim során, hiszen Vízmathy Géza zalai származású szombathelyi pénzügyi főtisztviselő ugyanekkor készítette azt az albumnyi, gyönyörű fotográfiát, amely ma is megtekinthető a Vasmegyei Levéltárban.[1] Az egyáltalán nem zárja ki, hogy a felvételek készítője állomásfőnökünk legyen, hogy maga is többször látható: Vízmathy is bizonyíthatóan kísérletezett időzített felvételekkel. Azt, hogy az előhívást ki végezte, aligha fogjuk megtudni jelen esetünkben, bár nem is érdekes.

Mivel a felvételeken látható tárgyak együttese, a viselt ruhák, s egyéb tényezők közvetlenül az első világháború előtti időket teszik valószínűvé – mint erről majd a berendezés kapcsán is szólni fogok – megpróbáltam tájékozódni azt illetően, hogy ki lehet az a légrádi állomásfőnök, akit a képeken láthatunk?

Foki Ibolya, a Zala Megyei Levéltár kitűnő kutatója érkezett segítségemre, s a következőket írta:

A nálunk lévő címtárakban a következő adatokat találtam a légrádi állomásfőnökre vonatkozóan:

1903: Löbl Lipót ellenőr
1906: Lyubits Károly ellenőr
1908: ugyanő
1909: ugyanő
1910: Rainiss Géza forgalmi hivatalnok
1913: Rainiss Géza ellenőr
1915: Welbourne Vilmos ellenőr.[2]

Ennél közelebb sajnos máig nem jutottam, hiszen abban reménykedtem, hogy ritkábban váltották itt egymást a vezetők. Ebben a helyzetben viszont csak annyit lehet bizonyosan állítani, hogy az elemzendő lakáskép alapján Lyubits és Rainiss lehetnek esélyesek a fotókon szerepelni. Kérdés, hogy milyen módon kötöttek ki a fényképek egy szombathelyi antikváriumban?

Az enteriőrről készült felvételeket áttekintve rendezett, középosztálybeli lakást sugallnak első benyomásaink. Azonban érdemes a képeket aprólékosabban megfigyelni, így számos, rendkívül fontos információ birtokába kerülhetünk.

Alapvetően két helyiségről készültek a fotográfiák: elsősorban a szalon, mint a korabeli polgári otthon fénypontja szerepel, de megcsodálhatjuk az ebédlő egy részét is, ahonnan kissé a hálóba is átláthatunk, valamint akad egy felvételünk egy azonosíthatatlan helyiségből.

Az ebédlő meghatározó része volt a lakásnak, akár a szalont mindig díszesen alakították ki, ha erre mód kínálkozott. Még egészen kispolgári otthonokból is mesterien megmunkált ebédlőbútorok kerültek elő. Mindez azt bizonyítja, hogy a tulajdonos akár az anyagi nehézségeket is felvállalta a két, reprezentatív tér kedvéért.

Valószínűleg szinte vadonatúj berendezést láthatunk, szecessziós stílusban. A tálaló, szögletes, díszítetlen alsó, ajtós részével, márványlapjával, a felsőnek finoman íves, sík oldalrészeivel és a középrésszel jellegzetes, kisebb, de igényes darabja a XX. század első évtizedében divatos ebédlőbútornak. A székek és az asztal is ezt a stílust követik, a korábbi, ún. *floreális* szecesszió hajladozó formái helyett a

geometrizáló, későbbi vonulat képviselői. A székek egyenes, elől *rézpapucsos* lába, szikáran elegáns háttámlája a hosszú, téglalap alakú, nyomott díszes bőrbetéttel és bőrülőkével a német-osztrák hatású, nagyon kedvelt és elterjedt forma szép példája.

Az asztal feltehetően a székekkel együtt készült, s került az állomásfőnök tulajdonába. Tömbszerű formálása, visszafogott, rézbetéttel ellátott, mindössze néhány gyűrűtagozatot mutató, elegánsan esztergált lábai jól ismertek ebből a korszakból. A ráterített, füzéres díszítésű terítőhöz hasonlót is könnyen találhatunk a fennmaradt darabok között. Anyaga feltehetően plüss lehetett. A modern rézkarnison is hasonló ellenzőt láthatunk az ablak előtt. Említésre méltó még a szép lüszterlámpa is az asztal felett, melyet védelmül áttetsző szövettel láttak el. Máshol se látni még nyomát sem az elektromosságnak a lakásban.

Az a kivételes szerencse ér minket, hogy a felvételen átláthatunk a hálószobába, ami ebben a korban nagyon

A szalon részlete a garnitúrával. 1900-as évek eleje. *(A szerző tulajdona)*

intim térnek számít. Jobb családokban ide nem engedtek be vendéget, vagy csak nagyon bizalmas ismerőst, rokont.

Ennek ellenére most a szoba ajtaja sarkig tárva, nyilván a megörökítés szándékával. A látható részlet annyit árul el, hogy egyszerű, a kornak megfelelő, ún. *deszkastílusú* ágyak álltak egymás mellett, felettük festmény, vagy reprodukció. Ez a szoba majdnem puritán hatást kelt az ebédlő után, dísze csak a szecessziós ágyterítő és a kézimunka díszpárna. Valahol tehát *meg kellett húzni a nadrágszíjat.*

A legelegánsabb hatást a szalonnak szánták, amely a fotók tanúsága szerint túl nagy nem lehetett és alighanem sarokszoba, több irányba néző ablakokkal. Nyilvánvalóan több időpontban készültek itt felvételek, de az időbeli sorrendiséget csak feltételezni tudom.

A berendezés középpontja a jellegzetes, telekárpitozott, plüss ülőgarnitúra. Négy esztergált lábú, bojtos díszű, egyenes háttámlájú késő historikus kisfotel és egy sokszög lapú, finoman esztergált négy lábra támaszkodó, urnás összekötővel merevített asztalka képezték a központot. Távolabb, a falnál állt a székekkel megegyező stílusú kanapé. Ez a bútortípus olyan népszerű volt, hogy kb. az 1880-as évektől egészen a századforduló utáni évekig tömegével fordult elő a középpolgárság szalonjaiban, fogadószobáiban. Alakja természetesen az idők folyamán némileg változott, de lényegileg alig módosult. Találni ilyeneket még szecessziós huzattal is, amely rendszerint eredeti. Máris sort kerítek a gyönyörű, majoli-

A szalon részlete a garnitúrával. 1900-as évek eleje. *(A szerző tulajdona)*

Zene a szalonban. 1900-as évek eleje

ka csillárra is, ami kombinált gyertya- és petróleumvilágítást biztosított. Dekorációjában már a floreális szecesszió éledezését fedezhetjük fel, ennek ellenére jóval korábbi lehet, mint az ebédlőben található rokona. A falnál hatalmas neoreneszánsz (ónémet) konzoltükör állt, egészen alacsony asztalkával,

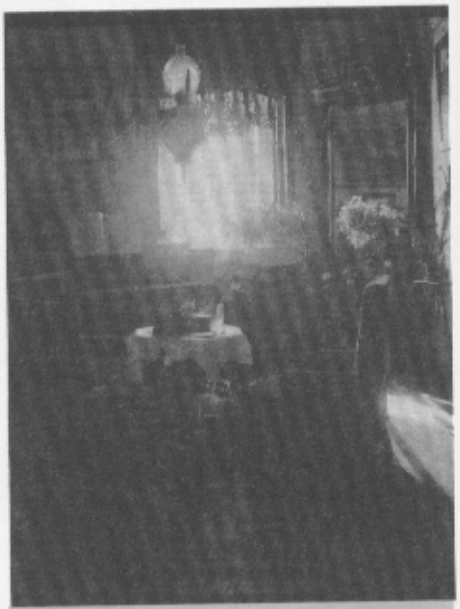

Szalonrészlet tükörrel és zongorával. 1900-as évek eleje

amely egy cipőtartónál alig magasabb, ezen valóban mindössze két kis figura és valami növény férhetett el. A tükör típusában már az igényesebbek közé tartozott, szépen esztergált oszlopaival, s főleg a felső rész igényesen megmunkált többíves-balusztrádos oromzatával. Ez a példány bizony túlszárnyalja azt a társát, mely egy, szintén Szombathelyen előkerült, igényes, középosztálybeli szalont ábrázoló fotográfián őrződött meg. A korabeli kataló-

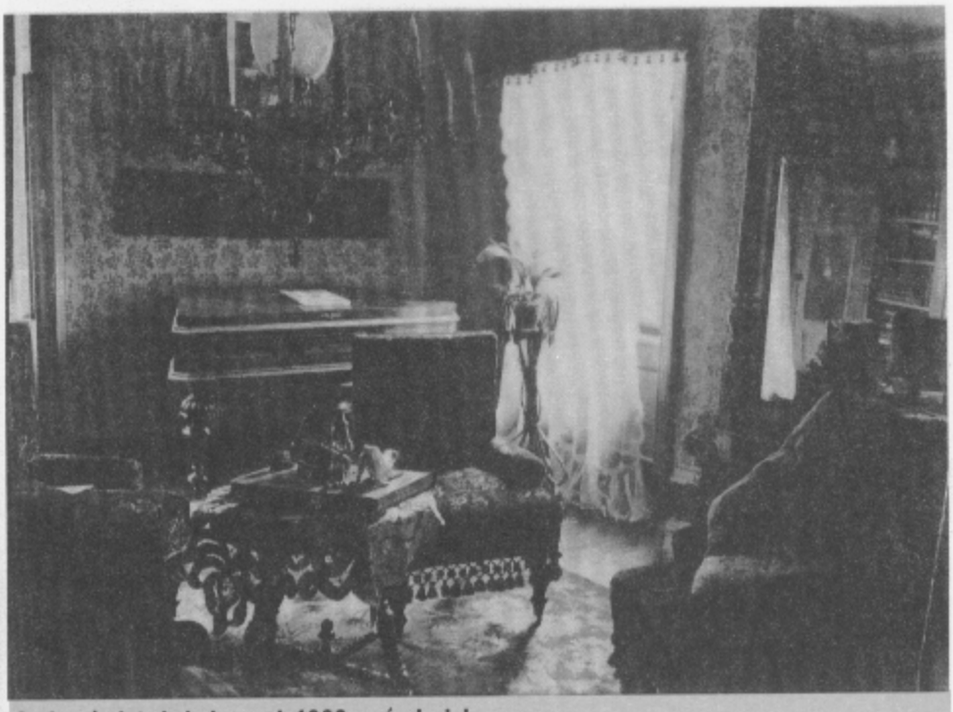

Szalonrészlet cimbalommal. 1900-as évek eleje

gusok arra engednek következtetni, hogy egy ilyen darab nem volt olcsó mulatság. A süppedős szőnyegeken természetesen hangszer is állt. Az egyik fotón hölgytársaságot látunk, egyikük kis, talán bécsi zongorán játszik. Mindezt alátámasztja egy másik felvétel, ahol a nyitott zongora (vagy pianínó) elején, homályosan német név vehető ki. Közismert, hogy a kevésbé tehetős középosztálybeli családok is mindent elkövettek, hogy hangszerrel bírjanak, hiszen a kultúra ilyetén támogatása szinte alapkövetelmény volt. (Az már más kérdés, hogy mik kerültek a zongorán előadásra, de ne legyünk ilyen szigorúak!)

Az állomásfőnök a szalonban. 1900-as évek eleje

Az állomásfőnök családjával.(?) 1900-as évek eleje

Itt viszont van egy elgondolkodtató momentum: nem egyeznek a hangszerek az egyes fotókon. Két felvételen zongorát látunk, egy harmadikon pedig Mogyoróssy Gyula-féle gyönyörű cimbalmot. Ráadásul időközben a szalon falán is megváltozott a festés, tehát jelentősebb idő telt el. Nem sikerült teljesen bizonyossá tennem a sorrendiséget magam előtt, de nyilvánvaló, hogy a helyiséget viszonylag gyakran átrendezték. A 9. képen a zongora egy ablak mellett, a tükör közelében látható, míg a 11.-en (azonos falfestés mellett) teljesen máshol, egy olyan sarokban, ahová a 9. képen csak a tükörből láthatunk el. Itt két, keretezett kép látható, s a felső, nagyobbik egyértelműen Benczúr Gyula *Budavár visszafoglalása* c. alkotásának reprodukciója. A zongorát tehát áthelyezték. Újra megváltozik aztán egyes tárgyak helyzete akkor is, mikor a szalonban más, apróbb mintás falfestés uralkodik.

Egyetlen támpontom van azt illetően, hogy ez a későbbi állapot is lehetne, mégpedig az, hogy a most két ablak között, s nem a sarokban álló tükör jobb felső urnája hiányzik, míg más felvételeken jól láthatóan a helyén van. Egy sereg dolog viszont pont az ellenkező (!) időrendiséget erősíti, ui. a *korábbi* állapotról sokkal több felvétel van, sőt egyiken a *ház urát* is láthatjuk, amint albumot lapozgatva az egyik fotelben ül, s ezt a fotót képeslap formátumban kivitelezték, szemben az összes többivel. Elképzelhető továbbá az is, hogy a tükör azért kerülhetett egy alárendeltebb sarokba két ablak közé, mert egy újonnan beszerzett nagyobb tárgyat (pl. a zongorát) megfelelően el kellett helyezni. Stílusában a nagyobb mintás falfestés is jobban illeszkedik az ebédlő szecessziós dekorációjához.

Mindebből tehát mégis arra lehet következtetni, hogy állomásfőnökünk egy nagyobb felújítást-átalakítást végzett a lakásban, ami feltehetően a falak szecessziós ízlésű kifestése mellett jelentős további beruházásokkal, vagyis modern ebédlő vásárlásával, új háló-

Ismeretlen falu részlete. 1900-as évek eleje

szobabútorral, sőt talán egy zongora vételével is kiegészült. Érdemes felfigyelnünk arra, hogy az ebédlő jóval modernebb stílusú a szalonnál. Valószínű, hogy korábban az ebédlő is historikus bútorokkal volt berendezve.

Nyerünk még néhány információt, ha alaposabban szemrevételezzük a hat enteriőr-felvételt. A szalont – mint a 7. felvételen a tükörből látható – öntöttvas hengerkályha melegítette, figurális dekorációval a tetején. A másik értékes részlet szintén az *apró mintás fal* korszakából való (12. kép), ahol a tükörben egy üvegajtós *ónémet* könyvszekrény vehető ki.

Mindezeken kívül már csak egyetlen olyan fotó van, amely valamiféle belső térben készült, s ez már a fal festésének tanúsága szerint nem lehet egyik eddig tárgyalt helyiség sem. Azonban ez a felvétel is valahol a házban készülhetett, mert jól látható állomásfőnökünk háta mögött egy olyan felvétel, amely alighanem őt ábrázolja vasutas kollégáival. A kisebb kályhából szerényebb helyiségre következtetek, a falon jellegzetes historikus tükör, jobbra egy *ónémet* mosdószekrény, vagy íróasztal sarka látszik.

Úgy tűnik tehát, hogy állomásfőnökünk olyan jövedelmi viszonyokkal rendelkezett ebben az időben, mely a kisebb középosztály lakályos és dekoratív berendezkedését tette lehetővé számára. Elképzelhető, hogy légrádi tartózkodása idején fizetése emelkedett, így lehetősége adódott otthonának modernebb elvek szerinti részleges átalakítására. Azt viszont már vagy pénztárcája, vagy konzervativizmusa nem engedte, hogy szalonjának historikus berendezését is lecserélje. Talán nem véletlen az, hogy – a szecessziót dokumentálhatóan nehezen befogadó vidéki, magyar középosztály tagjaként[3] – épp a leghangsúlyosabb helyiségben ragaszkodott a régebbi, reprezentatív jellegű bútorokhoz. A kisebb tárgyak (szobrok, nippek, textilek stb.) szintén pontosan e réteg szellemiségére jellemzőek. Érdekes megfigyelni, hogy igazán régebbi, legalább félévszázados bútort sehol nem láthatunk. Ezek vagy az általunk nem látható, kevésbé reprezentatív helyeken voltak elhelyezve, vagy pedig a család már megszabadult tőlük. A régebbi famíliák ezekhez legalább részben ragaszkodtak, mindebből arra következtethetünk, hogy felemelkedő félben lévő családdal van dolgunk. Figyelemreméltó azonban, hogy állomásfőnökünk talán fotóamatőr volt, aki érzékeny szemmel látta meg jártában-keltében környezete szépségeit. Mindez arra utal, hogy átlag feletti képességekkel bírt, talán éppen ő emelte a családot a fotókon látható jó módba. Ebben az esetben még érthetőbb büszke arckifejezése...

Azt hiszem, mindez kellően rávilágított arra, hogy a monarchia kori, vidéki, alsóbb középosztály annyira felderítetlen lakáskultúrájának szempontjából mily kiemelkedő értéket képvisel ez a fotósorozat. A többi felvétel pedig pótolhatatlan hangulatokat őrzött meg számunkra. ■

jegyzetek

* A képgyűjtemény neve: *Légrádi sorozat*. A szerző tulajdona.

[1] Vasmegyei Levéltár, Szombathely tulajdona.
[2] Foki Ibolya (Zala Megyei Levéltár) munkatársának szíves közlése.
[3] Torjay Valter: *Bútorok, lakások, asztalosok a békeidőkben*. Szombathely, 2006, 111. o.